

В. Андронова,

здобувачка кафедри трудового права та права соціального забезпечення
Національного університету «Одеська юридична академія»

ФУНКЦІЇ ЮРИДИЧНИХ ФАКТІВ У ТРУДОВОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Формуванню нового законодавства України не завжди передували системні теоретичні дослідження. Тому розробка і дослідження питань теорії трудового права, зокрема, проблем теорії юридичних фактів, є дуже актуальним і відповідальним завданням науки трудового права.

Поповнення трудового законодавства нормами, спрямованими на встановлення та забезпечення балансу інтересів працівника та роботодавця, обумовило подальший розвиток договірному способу регулювання трудових відносин. Для того, щоб забезпечити більш глибоке проникнення правового регулювання у суспільні відносини, треба сформулювати універсальну систему юридичних фактів трудового права, яка одночасно повинна відповідати і вимогам диференційованості регулювання, і забезпечувати його послідовність та однотипність. Ось чому розвиток вчення про юридичні факти у трудовому праві як ефективний засіб підвищення дієвості правового регулювання стає особливо актуальним.

Проблеми чіткого визначення та класифікації функцій юридичних фактів у трудовому праві знайшли своє відображення в роботах наступних науковців: Н. Г. Александрова, В. В. Алексеева, Н. П. Вороніна, М. І. Карпушина, Т. М. Кузьміна, В. Б. Ісакова, В. Ф. Попондопуло, В. І. Попова, І. В. Ремнева, А. І. Санталова, Р. О. Халфіної, А. П. Шептуліна.

Термін «функція» вживається в різних значеннях. Вплив один на одного елементів цілісної системи, а також її взаємодія з іншими системами (речами), що забезпечує її стійке існування [1, с.168]. Поняття «функція», таким чином, дозволяє досліджувати взаємодію

різних елементів усередині більш складної системи, виявити завдання, які здійснює кожен елемент по відношенню до інших елементів і до системи в цілому.

Функції юридичних фактів — узагальнена характеристика їх ролі в механізмі правового регулювання. Оскільки правове регулювання — складна, багатопланова система, відповідно, не однаковими є і функції, які виконують в ній юридичні факти.

Юридичні факти у трудовому праві виконують декілька важливих функцій в механізмі правового регулювання, а саме: основну і додаткові функції юридичних фактів у трудовому праві України.

Основна функція юридичних фактів — забезпечення виникнення, зміни, припинення трудових правовідносин. Кожен юридичний факт викликає або правостановлюючі, або правозмінюючі, або правоприпиняючі правові наслідки. Правильно зрозуміти і оцінити значення вказаної функції можна лише в ширшому контексті у зв'язку з функціями інших елементів механізму правового регулювання. Відправним, провідним його елементом виступають юридичні норми. Саме вони містять владну програму (модель) поведінки суб'єктів. Іншим елементом механізму правового регулювання виступає правовідношення — конкретна модель поведінки для конкретних суб'єктів, програма дій у визначеній соціально-юридичній ситуації. Юридичні факти забезпечують перехід від загальної моделі прав і обов'язків до конкретної. У цьому і полягає основна функція юридичних фактів в механізмі правового регулювання. Як відзначається в науковій літературі, вагомий відсоток помилок правозастосовних органів

пов'язаний саме зі встановленням юридичних фактів. Значна частина судових вироків, рішень, адміністративних актів і тому подібне скасовується внаслідок неповного або неправильного встановлення фактичних обставин справи [2, с. 127].

Сказане дозволяє зробити висновок, що виникнення, зміна і припинення трудових правовідносин — складний «вузол» правового регулювання. Забезпечуючи надійне виникнення, зміну, припинення правових відносин, юридичні факти сприяють тим самим стабільному функціонуванню усєї системи правового регулювання.

У механізмі правового регулювання юридичні факти найтісніше контактують з трудовими правовідносинами. Саме у зв'язку з ними і здійснюється основна функція юридичних фактів.

Треба відмітити, що у науковій літературі проблема зв'язку юридичних фактів і правовідносин досліджена досить докладно. Юридичні факти виступають в ролі «важелів», що приводять в дію норми права, є сполучними ланками між нормами права і правами (обов'язками) суб'єктів [3, с.164]. «Необходимость определенного юридического факта для возникновения и развития правоотношения, — зазначає Р. О. Халфіна, — с особенной четкостью подчеркивает неразрывную связь реального поведения и правовой формы, невозможность в реальной жизни отделить одно от другого» [4, с. 286]. Значна увага приділяється цій проблемі і в галузевій науковій літературі [5, с. 219–256; 6, с. 103–122; 7, с. 124–142; 8, с. 25–30; 9, с. 179–228; 10, с. 71–91; 11, с. 112–131.].

Зв'язок юридичних фактів і правовідношення не можна розглядати спрощено, вважаючи, що правовідношення виникає «з норми і юридичних фактів» в закінченому, завершеному вигляді. Якби правовий зв'язок завжди існував в тому вигляді, у якому вона спочатку виникла, право втратило б найважливіший засіб оперативного впливу на суспільні відносини. На практиці ми бачимо інше. В процесі розвитку міняється склад суб'єктів

багатьох правовідносин, модифікуються їх права і обов'язки. Таким чином, будь-яке правовідношення — не сталий каркас правового зв'язку, а її динамічна, така, що розвивається, модель, що розгортається у міру того, як розвивається врегульоване суспільне відношення, охоплює, по можливості, усі його варіанти, форми і соціальні прояви.

Динаміка трудового правовідношення складається з його виникнення, зміни, припинення, які нерідко віддалені один від одного в часі та просторі. Проте вони все одно є етапами єдиного процесу. Звідси витікає висновок, який має принципове значення для теорії юридичних фактів: правостворюючі, правозмінюючі, правоприпиняючі юридичні факти у трудовому праві слід розглядати не як ізольовані фактичні передумови (саме так вони найчастіше розглядаються), а як ланки єдиного процесу розвитку фактичної основи правовідношення. Ця фактична основа проходить етап формування, на якому накопичуються правовстановлюючі елементи складу (дії, події, угоди, акти), потім, після виникнення правовідношення, на неї накладається новий «шар» юридичних фактів (передусім це акти реалізації прав і обов'язків), і, нарешті, завершуючою ланкою виступають правоприпиняючі факти.

З припиненням правовідношення соціальні факти, що були його фактичною основою, самі по собі, звичайно, не зникають. Змінюється їх юридична якість. Вони або втрачають юридичний характер або змінюють своє юридичне значення — утворюють фактичну основу нового правовідношення, яке продовжує перше. Порівнюючи початок правовідношення і його завершальний етап, ми переконуємося, що за час його існування соціальні відносини, як правило, проходять значний шлях розвитку: регулюються взаємини суб'єктів, вирішується конфліктна ситуація.

Розвиток фактичної основи правовідношення відбувається двома способами. По-перше, — шляхом нашарування нових фактів на якусь фактичну основу. Переважно цим шляхом відбувається

розвиток трудових правовідносин. На початкові юридичні факти нашаровуються нові фактичні обставини (вчинки, акти, події), що призводять до зміни або до припинення правовідношення. Так, правовідношення студента і ВНЗ виникає за наявності успішної здачі тестування, наказу про зарахування та низки інших юридичних фактів, що входять до правостворюючого фактичного складу. До цієї фактичної основи приєднуються факти складання передбачених учбовим планом іспитів і заліків, проходження практики, накази про перевід на наступний курс і, нарешті, рішення Державної екзаменаційної комісії. Правоприпиняючий склад виникає на основі усього ланцюга правозмінюючих фактів. Таким чином, наприклад, правоприпиняючий склад виникає шляхом відпадання правостворюючого юридичного факту.

У розвитку правовідносин не рідкість така ситуація, коли одні й ті самі юридичні факти обумовлюють виникнення одних правовідносин та зміну або припинення інших. Наприклад, зарахування на дійсну військову службу припиняє трудові правовідносини, змінює у певних випадках житлові, породжує цілий комплекс прав і обов'язків дисциплінарного характеру. Це ускладнює визначення функцій юридичних фактів. Проте не можна не звернути увагу на те, що подібне об'єднання функцій є віддзеркаленням об'єктивного взаємозв'язку врегульованих правом відносин, властивих їм «взаємопереходів». Вивчення ролі юридичних фактів в динаміці правовідносин, розкриття їх різноманітних функцій в правовій системі — одне з важливих завдань, що безпосередньо пов'язане зі зміцненням законності, підвищенням ефективності правового регулювання в суспільстві.

Окрім основної функції, юридичні факти мають ще і додаткові функції. Так, у низці правових відносин юридичні факти виконують функцію гарантій законності. Стосовно юридичних фактів термін «гарантії законності» має два різні сенси. Закріплення в нормах права юридичних фактів, їх встановлення правозастосовними органами, поклика-

не окреслити умови, за яких можуть наставати правові наслідки. У цьому сенсі будь-який юридичний факт, закріплений в нормі права, виступає гарантією законності.

Окрім гарантій законності юридичні факти в трудовому праві гарантують дотримання загально визначених міжнародних норм: гарантованість права на життя; гарантованість свободи праці і заборона примусової праці; гарантованість заробітної плати. Ця функція має пріоритетне значення для трудового права оскільки законодавець в трудовому праві допускає такі юридичні факти, які за своїм змістом спрямовані на реалізацію міжнародних норм.

Інша додаткова функція юридичних фактів пов'язана з попереднім впливом норм права на поведінку суб'єктів трудових правовідносин. Так, визначаючи лінію своєї поведінки, люди не лише орієнтуються на її правові наслідки, але і враховують юридичні факти, які ці наслідки обумовлюють. Поява одних юридичних фактів відповідає інтересам суб'єктів, і вони роблять необхідні кроки для того, щоб ці факти виникли, інших юридичних фактів намагаються уникнути. Юридичні факти, таким чином, — це не пасивний елемент механізму правового регулювання. Вони можуть використовуватися і реально використовуються законодавством як засіб впливу на поведінку суб'єктів правовідносин.

Наявність у юридичних фактів додаткових функцій підкреслює їх самостійність в механізмі правового регулювання.

Ключові слова: юридичні факти, трудове право, функції юридичних фактів, трудові правовідносини, правове регулювання.

Можна виділити основну і додаткові функції юридичних фактів у трудовому праві України. Основна функція юридичних фактів — забезпечення виникнення, зміни, припинення трудових правовідносин. Забезпечуючи надійне виникнення, зміну, припинення правових відносин, юридичні факти сприяють тим самим стабільному

функціонуванню усієї системи правового регулювання. Окрім основної функції, юридичні факти мають ще і додаткові функції. Серед них: функції гарантій законності, дотримання загальновизнаних міжнародних норм, попереднього впливу норм права на поведінку суб'єктів трудових правовідносин.

Можно выделить основную и дополнительные функции юридических фактов в трудовом праве Украины. Основная функция юридических фактов — обеспечение возникновения, изменения, прекращения трудовых правоотношений. Обеспечивая надежное возникновение, изменение, прекращение правовых отношений, юридические факты способствуют стабильному функционированию всей системы правового регулирования. Кроме основной функции, юридические факты выполняют еще и дополнительные функции. Среди них: функции гарантий законности, соблюдения общепризнанных международных норм, предварительного воздействия норм права на поведение субъектов трудовых правоотношений.

It is possible to distinguish basic and user facilities of legal facts in a labour right for Ukraine. A basic function of legal facts is providing of origin, change, stopping of labour legal relationships. Providing a reliable origin, change, stopping of legal relations legal facts assist the same to the stable functioning of all system of the legal adjusting. Except a basic function legal facts have user facilities yet and.

Among them: functions of guarantees of legality, observance of confessedly international norms previous influence of norms of right on behavior of subjects of labour legal relationships.

Література

1. Шептулин А. П. Диалектический метод познания / Шептулин А. П. — М.: Политиздат, 1983. — 320 с.
2. Ремнев В. И. Социалистическая законность в государственном управлении / Ремнев В. И. — М., 1979. — 302 с.
3. Алексеев С. С. Общая теория права. Т. 2. / Алексеев С. С. — М.: Юрид. лит., 1982. — 360 с.
4. Халфина Р. О. Общее учение о правоотношении / Халфина Р. О. — М.: Юрид. лит., 1974. — 340 с.
5. Александров Н. Г. Трудовое правоотношение / Александров Н. Г. — М., 1948. — 336 с.
6. Карпушин М. П. Социалистическое трудовое правоотношение / Карпушин М. П. — М.: Госюриздат, 1958. — 173 с.
7. Рускол А. А. Колхозные правоотношения в СССР / Рускол А. А. — М.: Госюриздат, 1960. — 243 с.
8. Основин В. С. Советские государственно-правовые отношения / Основин В. С. — М.: Юрид. лит., 1965. — 168 с.
9. Шуриалов В. М. Международные правоотношения / Шуриалов В. М. — М.: Междунар. отношения, 1971. — 238 с.
10. Ворожейкин Е. М. Семейные правоотношения в СССР / Ворожейкин Е. М. — М.: Юрид. лит., 1972. — 336 с.
11. Козлов Ю. М. Административные правоотношения / Козлов Ю. М. — М.: Юрид. лит., 1976. — 184 с.